

Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

BOLA HUQUQLARI TO‘G‘RISIDAGI KONVENSIYA VA UNGA FAKULTATIV PROTOKOLLAR

ANNOTATSIYA: Bugungi taraqqiyot shuni ko‘rsatmoqdaki, insoniyat yer yuzida yashab qolishi, uning mavjudligi, mustahkam qonunlar va xalqaro huquqiy normalarning amal qilishiga bog‘liqligi namoyon bo‘lib bormoqda. Shuning uchun dunyo hamjamiyati bugun xalqaro huquq bazasini mustahkamlashga va barcha davlatlarning unga amal qilishiga ko‘proq e‘tibor bermoqda. Ushbu maqolada shunday huquqiy normalardan bo‘lgan “Bola huquqlari to‘risida”gi konvensiya va unga fakultativ protokollar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: BMT, Bosh Assambleya, Konvensiya, deklaratsiya, YUNISEF, oiladan “ozod” qilish, fakultativ protokol, Xalqaro gumanitar huquq normalari.

BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan. Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya bola huquqlarini himoya qilish tarixida muhim o‘rin egallaydi. Konvensiya tez orada, 20 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilindi va 1990-yil kuchga kirdi. Konvensiyaning tez orada kuchga kirganligi, xalqaro hamjamiyat tomonidan jamiyatning eng nozik qismi hisoblangan bolalarning alohida manfaatini e‘tirof etish, hurmat qilish hamda ularni himoya qilishga katta e‘tibor qaratilayotganligining dalolatidir. Mazkur hujjatni qabul qilishgacha muhim tayyorgarlik davri, dastavval 1959-yildagi Bola huquqlari deklaratsiyasida mustahkamlangan poydevor prinsiplarini shakllantirishdan boshlangan edi. Konvensiya moddalari bolaning yashash, farovon hayot sharoiti, ta‘lim olish, ism, fuqarolik, alohida yashayotgan ota-onalari bilan muomalada bo‘lish imkoni, o‘z qarashlari va fikrlarini erkin bayon qilishga bo‘lgan huquqlarini batafsil tartibga soladi. Konvensiya bolalarga nisbatan shafqatsiz muomalada bo‘lish, ekspluatatsiya qilish va kamsitishni, yerga urishni taqiqlaydi. Davlat va ota-onalar zimmasiga bolalarning huquq va erkinliklariga rioya qilish bo‘yicha javobgarlik majburiyatini yuklaydi. Konvensiyani tayyorlash jarayoni oson kechmaganligini inobatga olish lozim. Bolaga har qanday odamlarga tegishli huquqlarni taqdim etishga ishonmaydiganlarning jiddiy qarshiliklariga uchradi. Ayniqsa, bolalarning o‘z fikrlarini bayon qilish, yig‘ilishlarda ishtirok etish, vijdon erkinligi, ijtimoiy ta‘minotdan foydalanish huquqlarini e‘tirof etishning zarurligiga shubhalanuvchilar bo‘ldi. Keskin munozaralar natijasida bola barcha odamlarga tegishli huquqlar kompleksi bilan ta‘minlanishi to‘g‘risidagi g‘oyani e‘tirof etuvchilar ustun keldilar.

YUNISEF ma‘lumotlarida alohida ta‘kidlanganidek, bu huquqlarning barchasi Konvensiya matni bo‘yicha uch asosiy maqsadni nazarda tutadi:

- birinchidan, bola huquqlari barcha boshqa shartnomalarga binoan umuman insonlarga berilgan huquqlardan iborat ekanini yana bir marta ta‘kidlash;
- ikkinchidan, insonning ba‘zi asosiy huquqlarini mustahkamlab, bolalarning o‘ziga xos manfaatlari va mo‘jizligini alohida e‘tiborga olish;
- uchinchidan, bolalar uchun ayniqsa muhim bo‘lgan sohalarga oid me‘yorlar belgilash.

Ta‘kidlash joizki, bolalarning keng huquqlarini tan olinishini, o‘z huquqlaridan foydalanish va ularni himoyalashda mustaqil bo‘lishni ba‘zilar Konvensiya, xuddi bolalarni o‘z oilalaridan “ozod” qilayotgandek tushundilar. Bunday tushuncha Konvensiyaning mazmuniga batamom zid bo‘lib, uning xarakteri va maqsadini noto‘g‘ri talqin qilardi. Aslida esa, Konvensiyaning maqsadi bolalarni o‘z ota-onalaridan va oilalaridan uzoqlashtirish va yakkalab qo‘yish emas, aksincha, bolalarni o‘z oilasida yashashi, ota-onasidan ajratilmasligi, oila tizginlarini susaytirish emas, balki kuchaytirishga qaratilgan edi. Ishtirokchi davlatlarga turli sabablarga ko‘ra buzilgan oilalarni tiklash vazifasi yuklatilgani buning isbotidir. Bugungi kunda Konvensiyani 193 ta davlat ratifikatsiya qilgan.

Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyaning fakultativ protokollari, mazkur hujjatning mantiqiy davomi bo‘lib, ular konvensiyaga “qo‘shimcha qarorlardan iborat hujjat”lar hisoblanadi.

Bolalar savdosi, bola fohishabozligi va bola pornografiyasi to'g'risidagi fakultativ protokol. BMT Bosh Assambleyasining 2000-yil 25-maydagi A/RES/54/263-qarori bilan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga Bolalar savdosi, bola fohishabozligi va bola pornografiyasi to'g'risidagi fakultativ protokol qabul qilindi. Mazkur fakultativ protokol muqaddima va 17 ta moddadan iborat bo'lib, ularda xalqaro hamjamiyat tomonidan bola savdosi, bola fohishabozligi va bola pornografiyasiga qarshi kurash borasida chora-tadbirlar o'z aksini topgan. Hujjatning 1-moddasida, bola savdosi, bola fohishabozligi va bola pornografiyasi taqiqlanganligi bayon qilingan bo'lsa, 2-moddasida mazkur taqiq ostiga olingan qilmishlarning asosiy ta'riflari berilgan. Mazkur hujjatning asosiy mazmuni bolalarning axloqiy-jismoniy rivojlanishiga xavfli tajovuz qiladigan jinoiy xatti-harakatlarga barham berishning ijtimoiy ahamiyatiga e'tibor berishga chaqiradi.

Bolalarning qurolli mojarolarga jalb qilinishi to'g'risidagi fakultativ protokol. Yana bir murakkab muammo sifatida bolalarning qurolli mojarolarda ishtirok etishi, ularni bu jarayonga jalb etilishi va qurolli mojarolar davrida ularni himoya qilish masalasini olsak bo'ladi. Harbiy harakatlar sharoitida bolalarni alohida himoyalash masalasi dastlab, Xalqaro gumanitar huquq normalari, xususan, 1949-yil 12-avgustdagi to'rtta Jeneva konvensiyalari bilan tartibga solingan edi. Ammo qurolli mojarolarga jalb etishning eng kichik yoshi ko'rsatilmagan. Urush harakatlariga 15 yoshga to'lmagan bolalarni jalb etishni taqiqlash bo'yicha norma birinchi bor mazkur Jeneva konvensiyalariga 1977-yildagi 1-qo'shimcha protokolda o'z aksini topgan. Konvensiyani ratifikatsiya qilgan aksariyat davlatlar 18 yoshni belgilashmoqchi ekanliklarini bildirdilar. Buning uchun alohida Ishchi guruh tuzildi. 1944-yilning oktabrida o'z vazifasiga kirishgan Ishchi guruh tomonidan ishlab chiqilgan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga Bolalarning qurolli mojarolarga jalb qilinishi to'g'risidagi fakultativ protokol BMT Bosh Assambleyasining 2000-yil 25-maydagi A/RES/54/263-qarori bilan qabul qilindi. Ushbu fakultativ protokol muqaddima va 13 ta moddadan iborat. Fakultativ protokolning eng katta yutug'i harbiy xizmatga chaqiruvga minimal yoshni 18 etib belgilaganligi bo'ldi.

Xabarlar protsedurasiga taalluqli fakultativ protokol. Uchinchi fakultativ protokol bu 2011-yil 19-dekabrda BMT Bosh Assambleyasining 66/138-rezolyutsiyasi bilan qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga xabarlar protsedurasiga taalluqli fakultativ Protokolga ko'ra, Bola huquqlari bo'yicha qo'mita tomonidan, Konvensiyaga, Bolalar savdosi, bola fohishabozligi va bola pornografiyasiga taalluqli fakultativ protokolning a'zosi bo'lgan davlatlar tomonidan bu hujjatlarda qayd etilgan huquqlarini mazkur davlatlar tomonidan buzayotgan deb hisoblovchi, ularning yurisdiksiyasi ostida shaxslar yoki shaxslar guruhining individual xabarlarini ko'rib chiqishni, bunday huquqbuzarliklar qo'pol va tizimli deb topilganda esa tergov protsedurasini tashkil etadi va mazkur xabarlarini ko'rib chiqish natijalari va tergov natijalari bo'yicha boshqa tashkilotlar va xalqaro organlar hamda a'zo davlatlar bilan hamkorlik aloqalarini olib boradi.

Bola huquqlari bo'yicha fakultativ protokolga qo'shilgan va uni ratifikatsiya qilgan davlatlar o'z milliy qonunchiligini ushbu protokollar asosida qayta ko'rib chiqadi. Shu bilan birga inson huquqlarini ustuvor qilishga qaratilgan davlatlar uchun bola huquqlariga doimiy va to'liq amal qilinishining ta'minlanishi, uning xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olinishiga va teng hamkorlikka ko'proq murojaatqilinishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://lex.uz/docs/-2595913>
2. Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi. (2024). ZAMONAVIY DUNYODA MEDIAMAKON XALQARO RAQOBAT VA AXBOROT MAYDONI SIFATIDA. PEDAGOGS, 58(4), 77–79. Retrieved from
3. Akbarjonovich M. A. AN ANALYTICAL APPROACH TO THE ELIMINATION OF CORRUPTION //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – T. 11. – №. 4. – C. 2045-2047.
4. MANSUROV A. Development stages of migration from a historical point of view //News of UzMU journal. – 2024. – T. 1. – №. 1.1. 1. – C. 108-111.

5. Абдушукурова И. К., Темирова Н. Э. Борьба против торговли людьми в Узбекистане //Молодой ученый. – 2014. – №. 4. – С. 466-468.
6. Erkinovna T. N. THE DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY AND ITS ROLE IN THE LIFE OF SOCIETY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 11. – С. 1320-1323.